
RECENZJE

KWARTALNIK PEDAGOGICZNY

2020 NUMER 3(257)

ISSN 0023-5938

e-ISSN 2657-6007

CREATIVE COMMONS: UZNANIE AUTORSTWA 3.0 PL (CC BY)

Anna Więclawska, *Panorama problematyki współczesnego ojcostwa*, seria: Monografie Kolegium Jagiellońskiego. Jagielloński Instytut Wydawniczy, Toruń 2020, 150 s.

Podjęta przez Annę Więclawską problematyka współczesnego ojcostwa w dobie zmian społeczno-kulturowych wpisuje się w nurt badań pedagogiki społecznej oraz pedagogiki rodziny. Jak zaznacza Autorka „niniejsza publikacja jest teoretycznym ujęciem panoramy problematyki współczesnego ojcostwa” (s. 9).

Recenzowana książka ma klasyczną strukturę. Składa się z trzech rozdziałów. Już na samym początku można zauważyć, że Autorka w swoich rozważaniach czyni problematykę kryzysu męskiej tożsamości, a co za tym idzie, kryzysu ojcostwa, centralnym zagadnieniem.

W pierwszym rozdziale „Rodzina współczesna i jej kierunki przemian” Więclawska omawia zachodzące zmiany społeczno-kulturowe, które w ostatnich dekadach XX w. miały wpływ na funkcjonowanie rodziny, szczególnie na relacje wewnątrzrodzinne. Ten rozdział jest swojego rodzaju jej wprowadzeniem w podjętą problematykę. Przedstawia krótką charakterystykę modelu tradycyjnej rodziny. Moim zdaniem zbyt krótką. Co prawda tytuł książki zobowiązuje Autorkę do uwypuklenia problematyki współczesnego ojcostwa, brakuje jednak omówienia szerzej modelu tradycyjnej rodziny i pokazania przejścia, pomostu do współczesnego modelu rodziny.

Następnie Więclawska charakteryzuje nowy model rodziny. Omawia w sposób szczegółowy specyfikę współczesnej rodziny, ukazując nie tylko pozytywne aspekty dokonanej przemiany w rodzinie, lecz także i negatywne, m.in. osłabienie autorytetu rodziców, w szczególności osłabienie autorytetu ojca, osłabienie więzi wewnątrzrodzinnej, rozdzielenie funkcji prokreacyjnej od

seksualnej, małodzietność, pluralizm w świecie wartości, norm i wzorców, brak przygotowania do rodzicielstwa. Pisz także o potrzebie pedagogizacji rodziców.

Kolejnym ważnym, ale według mnie, za mało obecnym tematem w książce jest wpływ postmodernizmu na rodzinę. A mogłyby na uwagę Autorki zasłużyć przy tej okazji takie publikacje, jak np.: Józefy Bągiel *Postmodernistyczne przemiany w rodzinie*, Tomasza Biernata *Czy istnieje rodzina ponowoczesna?*, Anny Mitreği *Od rodziny posttradycyjnej do postmodernistycznej – współczesne modele relacji rodzinnych*. Reasumując, brakuje pokazania w sposób klarowny różnicy między współczesnym modelem a tradycyjnym.

W drugiej części pierwszego rozdziału Autorka omawia rodzinę jako źródło i podstawowe miejsce rozwoju osoby ludzkiej. Pani Doktor zaznacza, że „rodzina jest źródłem bytu i dynamizmu społeczności narodowej i państwowej. Jest bowiem miejscem, gdzie kształtuje się osobowość, styl życia, system preferowanych norm i wartości oraz pogląd na świat” (s. 18).

Więclawska przedstawia rolę i funkcje matki w rodzinie i w wychowaniu, wskazując na szczególne znaczenie więzi emocjonalnej i fizycznej matki z dzieckiem, bezwarunkowej miłości matczynej. Następnie omawia rolę i funkcje ojca w rodzinie i w wychowaniu. Wskazuje na szczególną pozycję ojca w rodzinie, jego zadania i rolę jaką pełni: „jako konkretna osoba i symbol” (s. 25).

Istotnym elementem w wychowaniu dziecka jest obecność ojca w rodzinie. Autorka monografii sygnalizuje problem nieobecności ojca w rodzinie. Brak ojca w rodzinie może przybierać różne formy: może to być fizyczna lub psychiczna nieobecność. Każda z wymienionych form niesie ze sobą odpowiednie konsekwencje zarówno dla chłopca, jak i dla dziewczynki.

Na stronie 33 Autorka mówi o konsekwencjach braku ojca i identyfikacji dziecka z matką. Używa ogólnego sformułowania „zdaniem wielu autorów”, warto unikać uogólnień i wskazać przynajmniej kilku autorów.

Z drugiego rozdziału książki: „Ojcostwo w kontekście małżeństwa i rodziny” odsłania się historyczne tło ojcostwa, potem ujęcie definicyjne takich pojęć jak: „ojciec” i „ojcostwo”. Czytamy również o aspektach ojcostwa i roli, jaką pełni ojciec w rodzinie oraz o paradygmatach ojcostwa.

Historyczne ujęcie ojcostwa Autorka zaczyna od pozycji i roli ojca w Biblii. Zbyt pobieżnie odwołuje się do Starego Testamentu. Pomija Nowy Testament, który pokazuje odmienny obraz ojca, chociażby warto zwrócić uwagę na przypowieść o miłosiernym ojcu w Ewangelii według świętego Łukasza (Łk 15, 11–32). A wystarczyłoby sięgnąć po *Słownik teologii biblijnej* pod redakcją Xaviera Leon-Dufoura, w którym znajdziemy obraz nowotestamentalnego ojcostwa: Jezus objawia nam Ojca, Bóg jako Ojciec Jezusa oraz Bóg jako Ojciec chrześcijan (s. 625–628). W dalszej kolejności Autorka przedstawia krótką charakterystykę roli ojca w starożytnym Rzymie, w średniowieczu, w XV w., w epoce „złotego wieku”, oświeceni, rewolucji francuskiej, w wieku XIX oraz XX.

W dalszej części recenzowanej pracy Autorka przedstawia ojcostwo w Polsce w zarysie historycznym. Omawia specyfikę obrazu ojca w polskiej rodzinie w epoce feudalizmu, w XIX i XX w., wskazuje podstawowe różnice obrazu ojca w Polsce i w Europie. W tym historycznym szkicu brakuje jednak odniesień do literatury źródłowej z zakresu historii rodziny, w tym ojcostwa w Polsce. A warto by sięgnąć np. do publikacji autorstwa Pawła Śpica: *Przemiany autorytetu ojca w rodzinie polskiej w XX wieku. Interpretacja z perspektywy historyczno-pedagogicznej*.

Następnie Więclawska dokonuje analizy pojęć „ojciec” i „ojcostwo”, ale czyni to pobieżnie. Analiza wymienionych tu pojęć wymagałaby sięgnięcia głębiej do słowników oraz podstawowej literatury przedmiotu.

Kolejny temat drugiego rozdziału monografii to aspekty ojcostwa. Autorka ujmuje to klasycznie i wymienia trzy: aspekt biologiczny, duchowy i pedagogiczny. Ten ostatni jest omówiony moim zdaniem zbyt lakonicznie. Aspekt pedagogiczny ojcostwa, wart jest nowego, szerszego spojrzenia. Próbę taką odnaleźć można np. w artykule Tomasza Sosnowskiego, *Pedagogiczny model ojcostwa – konstrukt teoretyczny*.

Potem Pani Doktor przedstawia ojcostwo jako wartość. Odwołuje się do Steve’a Biddulpha, który „wyróżnił cztery kategorie wadliwych ojców z przeszłości: «niedoszły król», «ojciec krytyczny», «ojciec bierny», «ojciec nieobecny»” (s. 52–53). Autorka mówi o roli, którą pełni ojciec w rodzinie, o wpływie ojca na rozwój córki i syna. Na stronie 58 przyjmuje podział funkcjonowania jednostki na pięć sfer psychiczno-społecznych, lecz nie podaje za kim to czyni i nie argumentuje, dlaczego wybiera taki, a nie inny podział.

Kolejna część drugiego rozdziału niniejszej publikacji poświęcona jest zmianom w społecznym postrzeganiu płci. Więclawska sięga do dorobku z zakresu socjologii rodziny. Mówi o zjawiskach, które coraz bardziej się rozwijają, mianowicie o aktywizacji zawodowej kobiet, o zmianie w rozumieniu ról rodzicielskich, o kryzysie rodziny, który wpływa z dokonujących się zmian społeczno-kulturowych. Omawiając modele ojca zwraca uwagę na istotne elementy konkretnego modelu: „wyobrażenie o ojcostwie i jego wartości, stosunki i powiązania wewnątrzmałżeńskie, udział ojca w funkcjonowaniu materialnym rodziny, a także rolę ojca w wychowaniu” (s. 65).

Drugi rozdział kończy się omówieniem paradygmatu męskości i ojcostwa. Najpierw Autorka przybliży tradycyjny paradygmat, następnie omawia współczesny paradygmat. Wskazuje na istotne różnice między nimi. Szkoda tylko, że Autorka nie umieściła tego w tabelce, aby bardziej klarownie przybliżyć czytelnikowi istotne elementy analizowanych paradygmatów.

Rozdział trzeci „Obraz współczesnego ojcostwa. Od kryzysu do nadziei” jest poświęcony kryzysowi ojcostwa i skutkom nieobecności ojca w procesie wychowania. Autorka podejmuje refleksję na temat oczekiwań społeczeństwa wobec mężczyzn, a także patrzy z nadzieją na „uzdrowienie współczesnego ojcostwa” (s. 9).

Mówiąc o kryzysie współczesnego ojcostwa Więclawska wskazuje na pewne przesłanki, powodujące kryzys ojcostwa. Za taką uważa dewaluację ojcostwa, która doprowadziła do kryzysu rodziny. Zwraca uwagę również na relacyjność takich pojęć jak: kobiecość, męskość, macierzyństwo i ojcostwo. Autorka omawia procesy społeczne, które miały i mają wpływ na kształtowanie się współczesnego rodzicielstwa. Ojcostwo ujmuje w kategorii misji i powołania. Każdy mężczyzna powołany do ojcostwa. Jest to dla niego misja i zadanie wpisane w naturę. W pewnym stopniu przyczynę kryzysu ojcostwa Autorka upatruje w zatraceniu męskiej tożsamości: „coraz mniej mężczyźni wiedzą, kim mają być jako mężowie i ojcowie” (s. 89).

Widocznym brakiem publikacji są pewne niedociągnięcia w opracowaniu typologii ojców. Zauważyłem powtórzenia tej samej myśli w kilku miejscach, nawet w takich samych sformułowaniach. Podam przykład. Na stronie 115 czytamy: „Ojcostwo jawi się dzisiaj bardziej jako służba dzieciom”, na stronie 116 w przedostatnim akapicie znowu czytamy: „Dzisiaj ojcostwo jawi się bardziej jako służba dzieciom”. Szczególnie moją uwagę zwrócił fakt, że za pierwszym razem Autorka użyła tego sformułowania jako swoją własną myśl, jednak za drugim razem już podała przepis. Podobna sytuacja jest na stronie 128, gdzie czytamy: „Doświadczenie ojcostwa, stanowiące swoiste wyzwanie dla współczesnych mężczyzn, poddane zostaje sukcesywnie, na przestrzeni wielu lat, daleko idącym przeobrażeniom”. Strona dalej (s. 129) znajdziemy: „Ojcostwo jest swoistym wyzwaniem dla współczesnych mężczyzn. Ciągłe się ono przeobraża, jego funkcje poszerzają się o nowe aspekty, które dotąd były nieznanne”. Ciężko zrozumieć, dlaczego Autorka powiela te same treści, które nic nie wnoszą?

Nie do końca jest dla mnie zrozumiały następny fragment niniejszej publikacji, w którym znajduje się informacja o organizacjach wspierających ojców. Dlaczego autorka przywołuje tylko jedną organizację Tato.Net? Brakuje argumentacji. Przecież są jeszcze inne organizacje typu: Stowarzyszenie „Być Ojcem”, Wielkopolskie Stowarzyszenie Pomocy Dziecku, Ojcu i Rodzinie, Szkoły Rodzenia i inne.

Publikację kończy refleksja podsumowująca oraz obszerna bibliografia, zawierająca 164 pozycji. W bibliografii znajduje się netografia (3 pozycje), którą moim zdaniem należałoby wyodrębnić w oddzielną strukturę.

Podsumowując stwierdzam, że tematyka podjęta przez Autorkę jest aktualna i bardzo ważna nie tylko dla pedagogów, psychologów, socjologów, lecz także dla rodziców, pracowników socjalnych, nauczycieli. Natomiast niniejsza publikacja pozostawia wiele do życzenia, przede wszystkim brakuje w niej rzetelnego opracowania teoretycznego różnych wątków podjętych przez Autorkę i po prostu wglębnienia się bardziej w problematykę współczesnego ojcostwa.

Andrei Ahapau

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0003-4405-5006